

DOI:

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ (1930–1941 РОКИ)

Т. ЛУШПАЙ, аспірантка, Николаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

E-mail: tany1995luspa@gmail.com

Анотація: у статті розглянуто проблему патріотичного виховання дітей дошкільного віку в період 1930-1941 років на фоні політичних змін у країні. Доведено їх спрямованість на вирішення проблеми патріотичного відродження українського народу, на створення національної дошкільної виховної системи на засадах народності, здійснення виховання підрастаючого покоління на традиціях і досягненнях народної педагогічної думки. Проаналізовано зміст джерельної бази 30-х-40-х років ХХ століття. Визначено сутність поняття «почуття патріотизму». Визначено, що в 1930–1941 роки були злетом розвитку дошкільної освіти та виховання почуття патріотизму у дітей дошкільного віку, періодом занепаду системи дошкільної освіти став початок Другої світової війни.

Ключові слова: патріотичне виховання, виховання патріотичних почуттів, патріотичні почуття, розвиток дошкільної освіти, національні ідеї, дошкільне виховання, розбудова української системи виховання.

Актуальність (Introduction). У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна відстоює свободу й територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання особистості. Сензитивним для формування основ патріотизму є дошкільний вік, адже тоді відбувається формування свідомості, інтенсивно розвиваються почуття та емоції. Розбудова Української держави, інтеграція і глобалізація соціальних, економічних та культурних процесів вимагають кардинального оновлення національної освіти України. В галузі дошкільної освіти в Україні в контексті формування почуття патріотизму почали відбуватись суттєві зміни на початку 30-х років ХХ століття. У цей період були створені дошкільні заклади, окреслено завдання й зміст навчально-виховної роботи в них, розроблено навчально-методичне забезпечення. Метою виховання в дошкільних закладах визначалися всебічний розвиток дітей і виховання в них любові й відданості Батьківщині. Водночас виховна робота з формування патріотизму була уніфікована й

підмінювалася розвитком інтернаціоналізму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемі виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку присвячено чимало наукових розвідок діячів культури, педагогів та письменників України, таких, як: Л. Українка, Т. Шевченко, Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Проблему формування почуття патріотизму в контексті виховання дітей дошкільного віку в дусі українського патріотизму розглядають українські дослідники: О. Вишневецький, Т. Гавлітіна, М. Качур, Г. Коваль, В. Кузь, В. Кузьменко, В. Матящук, М. Стельмахович.

Мета (Purpose). Мета статті – на основі розгляду соціально-політичних трансформацій періоду 1930–1941 рр. висвітлити основні думки провідних громадських діячів, освітян щодо розвитку дошкільної освіти та патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Результати (Results). Сучасні вчені визнають виховання почуття патріотизму найважливішим завданням усієї системи освіти, а сам патріотизм розглядають як прояв принципу моралі. М. Ярмаченко розкриває сутнісну основу цього принципу: «... піклування про інтереси та історичну долю країни й готовність заради неї на самопожертви; вірність вітчизні, що бореться з ворогами; гордість за соціальні та культурні досягнення своєї країни; співчуття до страждання народу і негативне ставлення до соціальних пороків суспільства; повага до історичного минулого вітчизни і успадкування його традицій; прив'язаність до місця проживання (до міста, села, області, країни в цілому)» [1, с. 356].

Г. Кравченко зазначає, що «патріотичні почуття – це результат цілеспрямованого виховного впливу на дитину з наймолодшого віку. Патріотичне почуття за своєю природою – інтегральне, оскільки об'єднує в єдине ціле всі складники розвитку особистості – моральний, трудовий, розумовий, естетичний, фізичний. Воно формується поступово, під впливом навколишнього середовища та інших виховних чинників. Бути патріотом – означає любити материнську мову, свій дім, батьків і всіх людей, природу рідного краю, звичаї, шанувати традиції народу, людську працю, прагнути не лише зберігати духовні скарби народу, а й примножувати їх» [2, с. 3].

Виховання почуттів починається з ознайомлення дітей з близьким і доступним змістом; на основі цих знань виховують первинні почуття, які поступово перетворюються на осмислене й обґрунтоване ставлення дитини до навколишнього. Любов до Батьківщини для дитини дошкільного віку – це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї піклується [3, с. 17].

Аналіз системи виховання патріотичних почуттів у дітей

дошкільного віку радянського періоду дозволить запобігти помилок у вихованні дітей, допущених у радянському періоді. Отже, зростає інтерес до ретроспективного аналізу виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку.

Вивчення змісту джерельної бази 30-х-40-х років ХХ століття дозволяє констатувати, що в цей період зростає кількість дошкільних навчальних закладів, та, відповідно, їх функціональна спрямованість. Так, у 30-ті рр. ХХ століття створювались ясла для дітей від народження до 4 років. Відкривались спеціалізовані дитячі комуні під назвою «Будинки дитини», в яких діти могли знаходитись в умовах колективної життєдіяльності протягом 8 годин. На початку 1930 року починають працювати сезонні та стаціонарні дошкільні заклади в сільській місцевості, які охоплювали навчально-виховним процесом дітей різновікових груп.

Щодо класифікації дошкільних навчальних закладів за типами, то упродовж першої половини 30-х рр. ХХ ст. основними соціальними організаціями в структурі соціального інституту освіти, що спрямовувались на реалізацію суспільного дошкільного виховання, були сезонні дитячі садки, ясла та майданчики, кількість яких постійно і значно збільшувалась. Соціальні організації суспільного дошкільного спрямування сезонного типу при створенні відповідних умов мали чітко виражену тенденцію перетворюватися на стаціонарні.

На території України з 1930 р. партійними керівними структурами за допомогою методів тоталітарно-репресивного характеру було встановлено модель загальнорадянської шкільної освіти, хоча офіційного проведення шкільної реформи не було. У цей час педагогічна наука і практика відчувала тиск з боку партійного керівництва, внаслідок чого авторитарна педагогіка витісняє

залишки вільного виховання. Відповідно, за таких умов в 30-ті рр. ХХ ст. в дитячих садках України забезпечувався процес формування почуття патріотизму в дітей [4].

На початку 30-х рр. ХХ ст. на території України, що на той час входила до складу Радянського Союзу, у місцях компактного проживання представників інших національностей відкривались садки, що враховували специфіку етнічного середовища. Як зазначає Л. Артемова, у 1931 р. в Києві працювали ассирійський, татарський, вірменський, грецький, китайський, польський, німецький, чеський дитячі садки. У той час для загального та патріотичного виховання дітей важливим було те, що в усіх дитячих садках, крім китайського, виховання здійснювалося рідною мовою [4].

На території України з 1930 р. партійними керівними структурами за допомогою методів тоталітарно-репресивного характеру було встановлено модель загальнорадянської шкільної освіти, хоча офіційного проведення шкільної реформи не було. У цей час педагогічна наука і практика відчувала тиск з боку партійного керівництва, внаслідок чого авторитарна педагогіка витісняє залишки вільного виховання. Відповідно, за таких умов в 30-ті рр. ХХ ст. в дитячих садках України забезпечувався процес формування почуття патріотизму в дітей [4].

Тому можна зробити висновок, що на початку 30-х рр. ХХ ст. внаслідок системної та цілеспрямованої роботи партійних органів та центральних органів державної влади система дошкільного виховання достатньо зміцніла, набула розгалуженої структури, стала популярною та набула статусу вагомого чинника виховання дітей дошкільного віку. Але при цьому спостерігалась тенденція щодо переведення на російську мову роботи вихователів з дітьми, що, відповідно, заважало повноцінній національній

самоідентифікації дітей дошкільного віку та формування патріотичної свідомості в них [5].

Аналіз динаміки відкриття в цей час дитячих садків показує, що на початку 1936 р. в Україні функціонувало 4609 стаціонарних дитячих садків, в яких виховувалося 216 400 дітей дошкільного віку [6, с. 200]. Досягти таких результатів вдалося завдяки тому, що проблема відкриття дитячих садків, організації сезонних майданчиків вирішувалася централізовано на державному рівні з широким залученням різних відомств та громадськості, оскільки того вимагали чинники соціального та соціально-культурного значення.

Подальший розвиток системи дошкільних закладів на території України зупинила Друга світова війна, що розпочала фашистська Німеччина. Протягом 1941–1943 рр., коли територія нашої держави була окупована німецькими військами, багато дитячих садків та закладів освіти було знищено. За таких умов система дошкільних закладів була зруйнована.

Висновки і перспективи (Discussion). Аналіз архівних та наукових джерел дозволяє зробити висновок про те, що 30-ті рр. минулого століття знаменувалися подальшим розвитком та зміцненням системи дошкільної освіти саме у напрямі патріотичного виховання та на цьому тлі формуванням у них патріотичних почуттів.

Висновки і перспективи (Discussion). Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні та виробленні конкретних пропозицій щодо шляхів застосування досвіду виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку в 1930-1941 роки для розв'язання актуальних проблем у сучасних освітніх процесах в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

© Т. Лушпай

1. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. К.: Пед. думка, 2001. 516 с.
2. Кравченко Г. Ю. Метод проектів у розвитку якості дошкільної освіти. Х.: Ранок, 2016. 176 с.
3. Кривоніс М. Л. Патріотичне виховання в ДНЗ. Х.: Ранок, 2016. 192 с.
4. Артемова Л. В. Історія педагогіки України. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Либідь, 2006. 424 с.
5. Мусієнко В. С. Проблема формування почуття патріотизму в історико-педагогічному контексті / Наукові записки: зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА / [Історико-педагогічні дослідження в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 18 жовтня 2012 р.)]. Хмельницький: ХГПА, 2012. Вип. 1. С. 149-156.
6. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР / Редакційна колегія: Бондар А. Г., Дзеверін О. Г., Кобзар Б. С., Костюк Г. С., Мазуркевич О. Р., Чепелєв В. І., Шевченко В. С. К. : Радянська школа, 1967. 482 с.

1. Pedagogichnyi slovnyk / za red. M. D. Yarmachenka. K.: Ped. dumka, 2001. 516 s.
2. Kravchenko H. Y. Metod proektiv u rozvytku yakosti doshkilnoi osvity. Kh.: Ranok, 2016. 176 s.
3. Kryvonis M. L. Patriotychne vykhovannia v DNZ. Kh.: Ranok, 2016. 192 s.
4. Artemova L. V. Istoriia pedahohiky Ukrainy. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. K. : Lybid, 2006. 424 s.
5. Musiienko V. S. Problema formuvannia pochuttia patriotyzmu v istoryko-pedahohichnomu konteksti / Naukovi zapysky: zb. prats molodykh vchenykh ta aspirantiv KhHPA / [Istoryko-pedahohichni doslidzhennia v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf. aspirantiv ta molodykh uchenykh (Khmelnitskyi, 18 zhovtnia 2012 r.)]. Khmelnytskyi: KhHPA, 2012. Vyp. 1. S. 149-156.
6. Narodna osvita i pedahohichna nauka v Ukrainskii RSR / Redaktsiina kolehiia: Bondar A. H., Dzeverin O. H., Kobzar B. S., Kostyuk H. S., Mazurkevych O. R., Chepeliev V. I., Shevchenko V. S. K. : Radianska shkola, 1967. 482 s.

REFERENCES

EDUCATION OF PATRIOTISM IN THE CHILDREN OF PRESCHOOL AGE IN UKRAINE (1930–1941)

T. Lushpay

Abstract. *the article considers the problem of patriotic upbringing of preschool children in the period 1930-1941 against the background of political changes in the country. Their focus on solving the problem of patriotic revival of the Ukrainian people, on the creation of a national preschool educational system on the basis of nationality, the education of the younger generation on the traditions and achievements of folk pedagogical thought. The content of the source base of the 30s-40s of the XX century is analyzed. The essence of the concept of "sense of patriotism" is defined. It is determined that in 1930-1941 there was a rise in the development of preschool education and education of patriotism in preschool children, a period of decline of the preschool education system was the beginning of World War II.*

Key words: *patriotic education, education of patriotic feelings, patriotic feelings, development of preschool education, national ideas, preschool education, development of the Ukrainian education system.*